

УДК 372.878

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.25>**О. А. Кузнецова**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ПРОГРАМА МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦТВА ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ

У статті показано застосування поліхудожньоцентричного підходу до розробки методичної системи підготовки до музично-просвітницької діяльності зі школярами майбутнього вчителя музики, що містить визначені відповідно до соціального запиту мету і завдання фахової підготовки до реалізації музично-просвітницької роботи, структурні компоненти підготовки до музично-просвітницької діяльності у школі. Кожен з етапів реалізації підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності в школі охоплює методи, прийоми, форми роботи зі студентами. Виявлено критерії та показники, охарактеризовано рівні методичної готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до здійснення просвітницької роботи зі школярами. Експериментально перевірено ефективність розробленої моделі системи методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами.

Доведено, що модель методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності зі школярами, яка охопила мету і завдання, обґрунтування поліхудожньоцентричного підходу, принципи, функції та умови музично-просвітницької роботи, компонентну структуру (мотиваційний, креативний, рефлексивний, емоційний, комунікативно-організаційний та естетично-діяльний), етапи впровадження авторської методики (інформаційно-організаційний, операційно-інтегрований, творчо-репрезентаційний), моніторинг навчально-просвітницьких здобутків студентів, є ефективною. Показано, що в експериментальній групі зафіксовано статистично значуще зростання показників мотивації участі в просвітницькій роботі зі школярами, обізнаності в методах і формах просвітницької роботи, невербальної креативності, рефлексивності, емпатії, організаційних і комунікативних здатностей, естетичних здібностей та абнотивності, натомість у контрольній групі рівень цих показників не змінився. Залучення студентів до системи методичної підготовки до просвітницької роботи позитивно позначилося на виявленні всіх критеріїв готовності до цього виду фахової діяльності.

Ключові слова: музична освіта, музичне просвітництво, музично-просвітницька діяльність зі школярами, фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, компоненти методичної системи підготовки студентів музичних спеціальностей.

Постановка проблеми. Особливості фахового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме духовне оновлення, відродження культурних традицій, орієнтація на моральні цінності, висувають особливі вимоги до їхньої професійної підготовки.

Аналіз теоретичних засад фахової підготовки майбутнього учителя до музично-просвітницької діяльності вказує на кілька основних підходів у розумінні її сутності цього поняття як педагогічної (Т. Євсєєва), пропагандистської (І. Полякова), спроектованої культурно-дозвіллевої (В. Бочелюк, І. Петрова, С. Пащенко) діяльності [1; 2; 3; 4; 5]. Нині не існує єдиного визначення музично-просвітницької діяльності, авторами використовуються різні визначення цього поняття, наприклад, музично-пропагандистська діяльність, музично-просвітницька діяльність, художньо-естетична освіта, музично-виховна робота, концертно-просвітницька діяльність, позанавчальна просвітницька діяльність учителя музики тощо.

Мета статті. Науково-педагогічна та методична значущість зазначеної проблеми та недостатній рівень її розробленості в теоретичному, практичному та методичному аспектах зумовили мету дослідження – створити й апробувати програму методичної системи підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи в школі.

Виклад основного матеріалу. Найбільш доцільним для формування готовності студентів до реалізації музично-просвітницької діяльності є *поліхудожньоцентричний підхід*, що спрямовує на вмотивованість до здійснення музично-просвітницької роботи з учнями та формування в них пізнавального інтересу до музичної освіти, формування вмінь і здатностей до творчої організації учнівського колективу, продуктивного спілкування зі школярами та створення творчої атмосфери у творчому колективі, заснований на емпатії, толерантності та повазі до суб'єктів педагогічного спілкування та творчої взаємодії. Крім того, полі-

художньоцентричний підхід спрямований на проєктування, аналітичну роботу й алгоритмізовані професійні дії, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між етапами педагогічних дій у процесі здійснення музично-просвітницької роботи, усвідомлення та рефлексію отриманого на практиці педагогічного досвіду музично-просвітницької діяльності, розвиток творчих та естетичних здатностей та здібностей, стимулювання практичної діяльності для здійснення пошуку нових рішень, що відповідають неповторності кожного музично-просвітницького заходу [3].

Згідно із застосованим поліхудожньоцентричним підходом нами було визначено структуру методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності з учнями, яка охопила мотиваційний, креативний, емоційний, рефлексивний, комунікативно-організаційний, креативний та естетично-діяльнісний компоненти.

Мотиваційний компонент методичної підготовки студентів до творчої музично-просвітницької діяльності з учнями відбиває міру вмотивованості на творчу музично-просвітницьку діяльність зі школярами. Критерієм мотиваційного компонента визначено ступінь умотивованості майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності зі школярами, що проявляється в ініціативності та пізнавальному інтересі студентів до реалізації музично-просвітницької діяльності у школі.

Креативний компонент спрямований на оволодіння здатністю застосовувати фахові знання, уміння та навички в музично-просвітницької діяльності зі школярами. Критерієм креативного компонента визначено міру розвитку невербальної креативності студента, яка забезпечує когнітивну готовність до здійснення музично-просвітницької діяльності, що передбачає творчий підхід до організації заходів музичного просвітництва, варіабельність змісту просвітницької роботи, оригінальність та швидкість педагогічних рішень, гнучкість у виборі форм і методів роботи зі школярами, опір замиканню в процесі оновлення репертуару заходів просвітництва. Абнотивність виступає як особистісна властивість учителя, що зумовлює його спроможність виокремити талановитих творчо обдарованих учнів та забезпечити ефективну творчу взаємодію з учнівським колективом.

Емоційний компонент відображає здатність майбутніх учителів музики до співпереживання та емпатії у взаємодії зі школярами та підготовці музично-просвітницького заходу. Критерієм емоційного компонента є міра здатності до співпереживання та емпатії, яка позитивно позначається на ефективності взаємодії зі школярами в процесі підготовки та проведення музично-просвітницьких заходів.

Рефлексивний компонент забезпечується їхньою здатністю до усвідомлення результатів педагогічної взаємодії з учнями з метою подальшого вдосконалення якості музично-просвітницької діяльності через рефлексію труднощів та помилок з їх подальшим коригуванням. Критерій рефлексивного компонента методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва оцінює міру розвитку рефлексивності особистості майбутнього учителя музичного мистецтва.

Комунікативно-організаційний компонент забезпечується здатністю студентів створювати культурне середовище в процесі творчої взаємодії зі школярами через ефективне педагогічне спілкування з учнями, вміння організувати сумісну творчу діяльність, налаштовувати на активну участь школярів в організації, проведенні та обговоренні музично-просвітницьких заходів. Критерієм комунікативно-організаційного компонента методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначено ступінь розвитку їхніх комунікативних та організаційних здатностей, що позитивно позначаються на вмінні організувати творчий колектив та створювати умови для продуктивної взаємодії та спілкування зі школярами.

Естетично-діяльнісний компонент представлений здатністю до естетичного сприйняття творів мистецтва й яскравої передачі художньо-музичних образів. Критерієм естетично-діяльнісного компонента визначено міру розвитку їхніх естетичних здібностей, виражених у здатностях до синестезії, чуття форми та сприйняття емоційної виразності художнього твору.

Модель методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності з учнями охопила постановку мети і завдань, відповідно до соціального запиту, обґрунтування поліхудожньоцентричного підходу, принципів, функцій та умов музично-просвітницької роботи, компонентну структуру, етапи впровадження авторської методики (інформаційно-організаційний, операційно-інтегрований, творчо-репрезентаційний), моніторинг навчально-просвітницьких здобутків студентів.

Для встановлення вихідного рівня готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої просвітницької роботи було проведено констатувальний експеримент за розробленою діагностувальною методикою відповідно до визначених критеріїв та їхніх показників. На цьому етапі здійснювалися педагогічне анкетування та психодіагностичне дослідження, у якому брали участь студенти 3–5 курсів спеціальностей 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), галузі знань: 01 Освіта, спеціальності: 014 Середня освіта (Музичне мистецтво), галузі знань: 02 Культура і мистецтво, спеціальності 025 Музичне мистецтво

та галузі знань: 0202 Мистецтво, спеціальності 8.020204 Музичне мистецтво в загальній кількості 210 осіб.

За результатами констатувального експерименту виявлено рівневі характеристики сформованості методичної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої просвітницької діяльності, що свідчать про перевагу середнього та низького (загалом 77,1%) рівнів сформованості компонентів готовності до просвітницької роботи педагога-музиканта. Отримані результати зумовили необхідність упровадження концептуальної моделі та розробленої авторської поетапної методики формування методичної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької роботи під час фахової підготовки в закладі вищої мистецької освіти. Було сформовано контрольну (n=104) та експериментальну (n=106) групи, показники готовності до музично-просвітницької роботи в школі в яких статистично не відрізняються.

Дослідно-експериментальна робота з формування методичної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької роботи була поділена на три етапи: інформаційно-організаційний; операційно-інтегрований; творчо-репрезентативний. Відповідно до структури методичної готовності було розроблено та сплановано формувальний експеримент.

Перший етап формувального експерименту було спрямовано на формування мотиваційного та рефлексивного структурних компонентів методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами, другий етап – на формування емоційного й комунікативно-організаційного компонентів, а третій етап – на формування креативного та естетично-діяльнісного компонентів методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

На першому етапі – інформаційно-організаційному – формувалися мотиваційний і рефлексивний компоненти, що передбачають підвищення мотивації студентів до творчої музично-просвітницької роботи зі школярами завдяки набуттю необхідних знань щодо організації позаурочної навчальної діяльності учнів, усвідомленню значення музично-просвітницької діяльності для гармонії розвитку учнів загальноосвітньої школи, рефлексії труднощів, які виникають під час організації та проведення музично-просвітницьких заходів зі школярами. На цьому етапі проводилися заходи з організації творчо-рефлексивного простору для студентів, що є джерелом інформації про широкі можливості застосування набутих знань і вмінь у музично-просвітницькій діяльності. Було розроблено спеціальні методи навчальної роботи зі студентами для забезпечення послідовного формування компонентів структури

методичної підготовленості майбутніх фахівців, впроваджено авторські спецкурси «Практикум музично-просвітницької діяльності учителя музичного мистецтва» та «Методика концертно-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва» [3].

На другому етапі – операційно-інтегрованому – способи педагогічного впливу були спрямовані на розвиток умінь студентів використовувати художні знання під час самостійної навчальної діяльності, здатності майбутніх учителів музичного мистецтва до організації творчого учнівського колективу, створення емоційно-пізнавального стану в процесі планування творчої взаємодії зі школярами, вміння проявляти емпатію та педагогічний такт у спілкуванні зі школярами. На цьому етапі студентам надавалася змога вдосконалити рівень оволодіння вміннями: оцінювати знання й навички учнів, набувати вміння залучати учнів до художнього полісуб'єктного спілкування з інтерпретатором і музичним твором, виробляти здатність реагувати на зміни в емоційно-пізнавальному стані учнів під час творчої взаємодії. Також на цьому етапі студенти оволодівали вміннями урізноманітнювати засоби художнього впливу на учнів із використанням літературних текстів, елементів театралізації, інструментарію навчальної гри, можливостей комп'ютера та міжнародної мережі Інтернет. Організація полісуб'єктного спілкування між слухачами, інтерпретатором і музичним твором, регулювання реакцій на зміни в емоційно-пізнавальному стані під час творчої взаємодії здійснювались унаслідок упровадження таких методів, як метод порівняльного аналізу музичних творів, метод артистичного подання даних, метод особистісної аналогії, метод «Зміни позицію», метод «Крокуй підказками», метод фрагментарного доопрацювання музичного твору, метод складання мистецького паззлу тощо [3].

Третій – творчо-репрезентативний – етап роботи був спрямований на формування креативного та естетично-діяльнісного компонентів, що передбачало: 1) розвиток мистецької рефлексії в майбутніх учителів музичного мистецтва як здатності до індивідуально-стильового самовираження в музично-творчій діяльності; 2) розвиток невербальної креативності як дивергентності, оригінальності, гнучкості та поліваріативності творчого мислення; 3) естетичних здібностей як здатності до чуття форми, емоційності в сприйнятті творів мистецтва й музично-кольорової синестезії. Цей етап передбачав реалізацію педагогічних умов для усвідомлення студентами потреби в самовиявленні під час опрацювання навчальних творчих завдань. Це вимагало впровадження методів «Оживлення дійства», «Біографічне лото для музично-просвітницького заходу», «Світове кафе» або потрійний мозковий

Таблиця 1

Показники сформованості компонентів методичної підготовки після впровадження методичної програми (підсумковий зріз)

Компонент методичної підготовки	Критерій оцінки	Групи досліджуваних, $M \pm \sigma$		t-критерій Стьюдента
		КГ	ЕГ	
Мотиваційний	Вмотивованість на музично-просвітницьку діяльність	50,14 ± 19,26	53,96 ± 19,42	-2,57*
Рефлексивний	Рефлексивність	45,59 ± 22,92	53,15 ± 23,06	-2,37*
Комунікативно-організаційний	Комунікативні і організаційні схильності	22,86 ± 7,98	26,17 ± 10,61	-2,53*
Креативний	Абнотивність	5,63 ± 2,32	7,16 ± 2,24	-4,84***
	Креативність	38,87 ± 18,14	46,22 ± 22,29	-2,59**
Естетично-діяльнісний	Естетичні здібності	7,11 ± 3,39	8,71 ± 4,44	-2,92**
Емоційний	Емпатія	37,64 ± 17,10	46,30 ± 18,51	-3,52**

Примітка: КГ – контрольна група, ЕГ – експериментальна група. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,0001$.

штурм, спрямування на дослідницьку діяльність під час творчої музично-просвітницької діяльності, метод комплексного опрацювання даних, метод художньо-творчих проєктів, метод підготовленої демонстрації художнього виконання музичного твору, арттерапевтичні методи, що враховують полімодальність художньо-творчої спільної роботи з учнями тощо [3].

У процесі методичної підготовки студентів до просвітницької роботи зі школярами використано такі форми навчання, які сприяли підвищенню інтересу студентів до музично-просвітницької діяльності, а саме: мініконцерт, слайд-монолог, скрапбукінг, інформаційний меседж, концерт-бесіда, концерт-дискусія, концерт-співтворчість, концерт-мікст, концерт-зустріч, конференції з питань музично-просвітницької діяльності вчителів музичного мистецтва, ведення «Особистого методико-просвітницького посібника студента», написання художньо-образної партитури на всі музичні твори, що виконуються, підготовка художньо-просвітницьких анотацій, просвітницького узагальнення в заходах з особистим виконанням музичних творів, метод індивідуального просвітницького підбору репертуару до занять із музичного інструменту, участь у конкурсах у номінації «Просвітницький захід», лекторсько-просвітницька інтерпретація творів мистецтва в позашкільній роботі, особиста участь у просвітницьких шоу, особиста виконавська та лекторська участь у молодіжній філармонії школярів.

У результаті проведення контрольного дослідження (після реалізації програми) та підсумкового дослідження (через 2 місяці після реалізації програми, під час психолого-педагогічної практики в школі) було встановлено кількісні та якісні зміни в рівнях сформованості методичної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої музично-просвітницької діяльності з учнями. У студентів експериментальної групи зафіксовано значне зростання високого й середнього рівнів готовності до творчої музично-просвітницької діяльності, ніж у студентів контроль-

них груп, що свідчить про ефективність і дієвість використання означеної авторської методики.

Впроваджена програма довела дієвість стосовно мотиваційного компонента за критерієм вмотивованості на музично-просвітницьку роботу ($F=65,91$, $p < 0,0001$), рефлексивного компонента за критерієм рефлексивності ($F=28,49$, $p < 0,0001$), емоційного компонента за критеріями емпатії ($F=49,05$, $p < 0,0001$) та комунікативно-організаційного компонента за критерієм комунікативних і організаторських здібностей ($F=11,78$, $p < 0,0001$), креативного компонента за критерієм креативності ($F=59,17$, $p < 0,0001$) та абнотивності ($F=32,98$, $p < 0,0001$), естетично-діяльнісного компонента за критерієм естетичних здібностей ($F=26,72$, $p < 0,0001$) (табл. 1).

Отже, проведена експериментальна робота з формування методичної підготовленості майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої музично-просвітницької роботи зі школярами підтвердила, що запропонована авторська методика сприяла більш ефективному професійному розвитку, ніж традиційна методика фахового навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів.

Висновки та пропозиції. Отже, на основі поліхудожньоцентричного підходу було створено модель методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-просвітницької діяльності зі школярами, яка охопила мету і завдання, обґрунтування поліхудожньоцентричного підходу, принципи, функції та умови музично-просвітницької роботи, компонентну структуру (мотиваційний, креативний, рефлексивний, емоційний, комунікативно-організаційний та естетично-діяльнісний), етапи впровадження авторської методики (інформаційно-організаційний, операційно-інтегрований, творчо-репрезентаційний), моніторинг навчально-просвітницьких здобутків студентів.

Експериментально перевірено ефективність розробленої та апробованої програми методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи зі школярами. В ек-

периментальній групі зафіксовано статистично значуще зростання показників мотивації участі в просвітницькій роботі зі школярами, обізнаності в методах і формах просвітницької роботи, невербальної креативності, рефлексивності, емпатії, організаційних і комунікативних здатностей, естетичних здібностей та абнотивності, натомість у контрольній групі рівень цих показників не змінився. Залучення студентів до системи методичної підготовки до просвітницької роботи позитивно позначилося на виявленні всіх критеріїв готовності до цього виду фахової діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
2. Евсеєва Т.И. Вопросы просветительства в вузовском музыкально-педагогическом образовании. Москва : МГОПИ, 1993. 112 с.
3. Кузнецова О.А. Методична підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до просвітницької роботи з учнями: теорія і практика : монографія. Київ : «НТМТ». 2018. 278 с.
4. Пащенко С.Ю. Підготовка соціальних педагогів до освітньо-дозвілєвої діяльності учнівської молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2000. 23 с.
5. Петрова І.В. Дозвілля у теоретичних рефлексіях : монографія. Київ : НАКККІМ, 2012. 294 с.
6. Полякова І.А. Повышение эффективности подготовки студентов педагогических институтов к музыкально-пропагандистской деятельности : дис. ... канд. пед. наук. Киев, 1991. 305 с.

Kuznetsova O. Program of methodical training of future teachers of art to educational work with students

The article shows the application of a polyaesthetic approach to the development of a methodological system of preparation for musical and educational activities with students of the future music teacher, which contains determined in accordance with the social request for the purpose and task of professional preparation for the implementation of musical and educational work, structural components of preparation for musical and educational activities in the school. Each of the stages of the preparation of students to musical and educational activities in the school covers methods, techniques, forms of work with students. The criteria and indicators were identified, the levels of methodical readiness of future teachers of musical art are described in the implementation of educational work with schoolchildren. The effectiveness of the developed model of the system of methodological training of future teachers of musical art to educational work with schoolchildren is experimentally tested.

It is proved that the model of methodological preparation of future teachers of musical art to musical and educational activities with schoolchildren who embraced the purpose and tasks, the substantiation of the polyaesthetic approach, principles, functions and conditions of musical and educational work, component structure (motivational, creative, reflexive, emotional, communicative –organizational and aesthetic-activity), stages of implementation of the author’s methodology (information-organizational, operational and integrated, creative representational); Monitoring of educational-educational achievements of students is effective. It is shown that in the experimental group records a statistically significant increase in the indicators of motivation to participate in educational work with schoolchildren, awareness of methods and forms of educational work, non-verbal creativity, reflectivity, empathy, organizational and communicative abilities, aesthetic abilities and abnотivity, instead, in the control group, the level of these indicators have not changed. The involvement of students in the system of methodological preparation for educational work has positively affected the identification of all criteria for readiness for this type of professional activity.

Key words: *musical education, musical education, musical and educational activities with schoolchildren, professional training of future teachers of musical art, components of the methodological system of preparing students of musical specialties.*